

mjr mgr Mirosław Babuła

CS SG w Kętrzynie

WSPÓŁPRACA KOP Z LUDNOŚCIĄ POGRANICZA

Ogólne zasady współpracy KOP z mieszkańcami pogranicza

Skomplikowane stosunki narodowościowe na pograniczu wschodnim przez dłuższy czas uniemożliwiały formacjom granicznym ochraniającym granicę nawiązanie ściślejszej współpracy z ludnością kresów wschodnich. Mieszkańcy niektórych rejonów odnosili się do władz i wojska „obojętnie, a często nawet nieprzychylnie”.¹ Tę nieprzychylność motywowano uciążliwościami kwaterunku wojska i innych świadczeń, jakie musiano wypełniać na rzecz oddziałów ochraniających granicę. Oczywiście jest, że uzasadnienie owej obojętności, czy nieprzychylności miało głębsze podłoże. Ludność zamieszkująca pogranicze wschodnie nie godziła się z narzuconymi wbrew jej woli rozwiązaniami politycznymi, pragnęła sama decydować o własnym losie.

Po utworzeniu KOP czyniono próby przełamania muru nieufności. Było to ściśle związane z realizacją jednego z ważnych zadań Korpusu, tj. pacyfikowania dążeń narodowych niepolskiej ludności pogranicza i zaprowadzenie tam względnego ładu i spokoju publicznego. Jak wynika z licznych sprawozdań, władze zdawały sobie sprawę z tego, że nie będzie to problem łatwy.

„Pozyskanie zaufania ludności pogranicza, a zwłaszcza mniejszości narodowych jest rzeczą bardzo trudną. Zainteresowane organa KOP spotykają się pod tym względem niewątpliwie z dużą nieufnością” – czytamy w instrukcji KOP – która wynika z psychiki i charakteru mieszkańca pogranicza, nastawiającego się na ogół w sposób nieufny do wszystkich przedstawicieli władz.² Dlatego też używano między innymi następujących metod i środków w celu przewyciężenia nieufności.³

---

¹ ASGr., sygn. 1505/8, Meldunek sytuacyjno-informacyjny z II roku 1923.

² ASGr., sygn. 541/562, Instrukcja służby KOP z roku 1937.

³ Ibidem.

- a) okazywano ludności pogranicza zrozumienie jej doli i potrzeb oraz zainteresowanie jej sprawami codziennymi;
- b) wszyscy żołnierze mieli unikać niepotrzebnych zadrażnień przy wykonywaniu obowiązków służbowych oraz tłumaczyć celowość obowiązujących rygorów i ograniczeń w stosunku do ludności (zwłaszcza w strefie nadgranicznej);
- c) w ramach możliwości służbowych należy okazywać skuteczną pomoc w codziennych potrzebach, a szczególnie przy załatwianiu spraw z urzędami państwowymi;
- d) brać udział w życiu zbiorowym ludności.

Jednak zgodnie z zaleceniami przełożonych stosunek do ludności nie mógł spowodować spoufalenia, bądź obniżenia autorytetu organów KOP. Każdy mieszkaniec pogranicza musiał widzieć w żołnierzu KOP przedstawiciela władzy państwowej i odnosić się do niego z szacunkiem.

Z biegiem czasu ludność pogranicza zmieniała swój wrogi lub nieufny stosunek do KOP-u na bardziej przyjazny, ponieważ w wielu miejscowościach gdzie jednostki KOP stacjonowały nastąpił zupełny spokój, ustały napady i rabunki na miejscową ludność. Wielu bezrobotnych robotników otrzymywało pracę np. przy budowie koszar⁴ czy innych obiektów na potrzeby wojska, miejscowi rozpoczęli działalność społeczną w organizacjach, które były prowadzone przez żołnierzy KOP lub osoby z nim związane. Praca społeczna oddziałów Korpusu na rzecz aktywizacji zacofanych rejonów pogranicza oraz pomoc, której udzielono mieszkańcom, zyskiwała sympatię i uznanie wśród ludności i miejscowych władz.

Działalność KOP w zakresie propagowania wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego

Ważnym zadaniem, jakie realizowały poszczególne jednostki organizacyjne KOP rozpoczynając od Dowództwa KOP a kończąc na batalionach bezpośrednio na pograniczu, było prowadzenie wśród ludności pogranicza pracy z wych. fizycznego i przysposobienia wojskowego.

---

⁴ ASGr., sygn. 541/499/59, *Stosunki społeczno-oświatowe w 18 gminach na pograniczu Litwy, Łotwy i ZSRR w ciągu ostatnich 5 lat*, Warszawa 1935, s. 128.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych stawiało przed wychowaniem fizycznym i przysposobieniem wojskowym następujące cele:⁵

- a) rozwój moralny i fizyczny cywilnego społeczeństwa;
- b) pomoc w wyszkoleniu wojskowym obywateli.

Praca prowadzona w tym zakresie na obszarze działania KOP miała na celu:⁶

- a) zorganizowanie młodocianych, przedpoborowych i rezerwistów Polaków;
- b) wychowanie z młodzieży uświadomionych, dzielnych i ofiarnych obywateli kraju;
- c) podniesienie tężyzny i sprawności fizycznej młodego pokolenia;
- d) przysposobienie młodzieży pogranicza do służby w wojsku oraz zadań, jakie przewidują dla przysposobienia wojskowego plany wojenne KOP (zasilanie jednostek KOP, urobionym obywatelsko i odpowiednio przygotowanym materiałem ludzkim, sformowanie zwartych oddziałów przysposobienia wojskowego, użycie indywidualne junaków i strzelczyków do specjalnych zadań);
- e) utrzymanie sprawności wojskowej u rezerwistów;
- f) oddziaływanie młodzieży w duchu państwowości polskiej na starsze społeczeństwo i stwarzanie wśród szerokich mas ludności pogranicza, a przede wszystkim wśród ludności polskiej, atmosfery przyjaźni i przywiązania do KOP i gotowości do usług dla jednostek KOP, tak w czasie pokoju jak i w okresie wojny.

Pracę przysposobienia wojskowego zgodnie z wymogami instrukcji z 1. VI.1932 i 1.IV.1936 r. prowadzono z:

- młodzieżą przedpoborową, która należała do Związku Strzeleckiego,
- młodzieżą harcerską,
- ze Związkiem Rezerwistów,
- z kobietami, które należały do Żeńskiego Związku Strzeleckiego.

Praca ta miała ścisły związek z ochroną granicy realizowaną przez KOP, ponieważ najbardziej wartościowi junacy przysposobienia woj-

---

⁵ ASGr., sygn. 541/530/59, Instrukcja organizacyjna wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego.

⁶ Ibidem. Tekst wykładu na kurs informacyjno-graniczny dla oficerów przeniesionych do KOP.

skowego byli wcielani w czasie poboru do jednostek KOP⁷, a po odbyciu służby wojskowej najczęściej wracali na ten sam teren i należeli w dalszym ciągu do Związku Strzeleckiego, względnie do Związku Rezerwistów. Obie te organizacje znajdowały się pod wpływami KOP, a rezerwiści mieli otrzymywać w przyszłości przydziały mobilizacyjne do jednostek ochrony granic.⁸ Prowadzono także w szwadronach KOP przysposobienie wojskowe konne, zwane Krokusem.⁹

Celem tego szkolenia było przysposobienie poborowych do pełnienia służby wojskowej na koniu, utrzymanie sprawności wojskowej rezerwistów broni jezdnych, a także przygotowanie dla potrzeb mobilizacyjnych podjeżdżonych koni. W razie ogłoszenia mobilizacji szkolonymi w Krokusie miały być wzmocnione szwadrony KOP.

Bardzo duże poparcie, pomoc i opiekę ze strony dowódców jednostek w zakresie przysposobienia wojskowego otrzymywały organizacje harcerskie, kobiece a szczególnie Związek Rezerwistów działający na pograniczu, który w latach trzydziestych całkowicie został podporządkowany KOP. Wytyczne Dowódcy Korpusu w sprawie Związku Rezerwistów były następujące:¹⁰

- a) zmontować od podstaw całą organizację;
- b) obsadzić powiaty komendantami Związku Rezerwistów, starannie dobranymi przez dowódców jednostek KOP i komendantów przysposobienia wojskowego spośród oficerów rezerwy lub w stanie spoczynku;
- c) wyeliminować ze Związku Rezerwistów jednostki niepewne i państwowo nielojalne;
- d) nie kłaść nacisku na ilość, lecz jakość członków organizacji;
- e) zwracać specjalną uwagę na organizowanie najmłodszych rezerwistów wracających z wojska, a zwłaszcza tych, którzy służyli w jednostkach KOP;
- f) utrzymywać na należytych poziomie gotowość bojową rezerwistów, tak pod względem sprawności fizycznej jak i wyszkolenia;

---

⁷ Ibidem.

⁸ ASGr., sygn. 541/530/59.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

- g) podciągnąć wzwyż rezerwistów pod względem wychowania obywatelskiego oraz ideowego pojmowania obowiązków obywatela żołnierza;
- h) utrzymywać z rezerwistami stałą łączność w celu oddziaływania na nich w duchu państwowości polskiej oraz niwelowania szkodliwych wpływów z zewnątrz.

Jak wynika z tych wytycznych, bardzo duży nacisk w czasie szkolenia kładziono na gotowość bojową oraz wychowanie obywatelskie uczestników przysposobienia wojskowego. Organizowano także dla wyróżniających się uczestników szkolenia letni obóz ćwiczebny przysposobienia wojskowego w Rackim Borze nad jeziorem Drywiaty w powiecie brasławskim (wileńszczyzna). Był to najpiękniej położony i najlepiej urządzone obóz przysposobienia wojskowego w Polsce.

Stan wyszkolenia w przysposobieniu wojskowym nie wszędzie był jednakowy. Tam gdzie dowódca jednostki KOP otaczał tę pracę opieką, wyszkolenie stało na wysokim poziomie i znajdowało zrozumienie i poparcie miejscowej ludności.¹¹ Natomiast w innych miejscach, tam gdzie ludność była nieprzychylnie do tego nastawiona i brała udział w zajęciach niechętnie, stan wyszkolenia był słaby.¹²

Reasumując należy stwierdzić, że akcja przysposobienia wojskowego prowadzona na pograniczu i zjednywanie sobie do współpracy ludności pogranicza w tej dziedzinie życia społecznego ułatwiała ochronę granicy państwowej, a wielokrotnie stabilizowało napiętą sytuację w rejonie stacjonowania jednostek KOP, szczególnie jeżeli było to na terenie zamieszkałym przez mniejszości narodowe.

Działalność kulturalno-oświatowa Korpusu

Jedną z form współpracy KOP z ludnością pogranicza było umożliwienie mieszkańcom szerokiego korzystania z dóbr kulturalno-oświatowych tworzonych przez wojsko. Zapraszano ludność na organizowane przedstawienia teatralne, koncerty estradowe, seanse filmowe,

---

¹¹ ASGr., sygn. 541/499/59, *Stosunki społeczno-oświatowe...*, Opracowanie instruktora oświaty Batalionu KOP „Nowe Troki”, Warszawa 1935.

¹² Ibidem, Opracowanie instruktora oświaty Batalionu KOP „Hoszcza”.

uroczystości państwowe i wojskowe, umożliwiano jej korzystanie z bibliotek, świetlic, akcji odczytowych i różnego rodzaju kursów.¹³ Prace te realizowano systematycznie, dlatego też objęły one znaczny krąg mieszkańców pogranicza. Na przykład w roku 1927 filmy wyświetlane w jednostkach KOP obejrzało 104 899 osób, a w koncertach i przedstawieniach uczestniczyło 24 341 osób cywilnych.¹⁴ W 1930 roku na filmach, przedstawieniach i koncertach było obecnych ponad 87 tys. widzów i słuchaczy, w wielu przypadkach orkiestry lub delegacje KOP uświetniały uroczystości religijne organizowane przez miejscową ludność. Za rzecz bardzo pożądaną uważano wciąganie do współpracy najszerzych warstw społeczeństwa cywilnego. W tym celu kadra KOP inspirowała powstawanie odpowiednich lokalnych komitetów, aby zorganizować obchody określonych uroczystości, których kalendarium¹⁵ w KOP przedstawiało się następująco:

- 22 I – Powstanie Styczniowe.
- 1 II – Imieniny Prezydenta Rzeczypospolitej.
- 18 III – Imieniny Marszałka Śmigłego-Rydza.
- 19 III – Uroczystość imienin Marszałka Józefa Piłsudskiego.
- 3 V – Rocznica Konstytucji 3 Maja.
- 12 V – Rocznica śmierci I Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego.
- 6 VIII – Rozpoczęcie walki zbrojnej o niepodległość.
- 15 VIII – Święto żołnierza
- 14 X. – Rocznica objęcia służby na granicy przez KOP, jeżeli data ta przypada na niedzielę lub pierwsza niedziela po 14 X.
- 11 XI – Święto Niepodległości.
- 29 XI – Rocznica Powstania Listopadowego.

Poza tym: rozdanie świadectw w żołnierskiej szkole początkowej, święta kościelne, uroczystości zalecane, np. „Dzień spółdzielczości”, „Dzień oszczędności”, „Święto morza” oraz uroczystości lokalne.

---

¹³ H. Dominiczak, *Ochrona granicy wschodniej w latach 1919-1939. Z dziejów formacji granicznych*, Warszawa 1938, s. 204.

¹⁴ ASGr., W czwartą rocznicę objęcia służby na wschodniej granicy Rzeczypospolitej, „Korpus Ochrony Pogranicza 1927-1938” (jednodniówka).

¹⁵ ASGr., sygn. 541/936, Instrukcja pracy oświatowo-kulturalnej i propagandowej w KOP.

Najchętniej w tych uroczystościach brała udział młodzież, która bardzo licznie korzystała także z kopowskich bibliotek działających na całym pograniczu. Książki, prasę, czasopisma udostępniano ludności bezpłatnie. W roku 1928 wypożyczono mieszkańcom 6 854 tomy, a w roku 1932 aż 17 311 książek. Liczby te byłyby większe, gdyby na pograniczu nie było tak wysokiego odsetka analfabetów, szczególnie wśród mniejszości narodowych, a jeżeli ludność innych narodowości była w początkowym okresie źle ustosunkowana do Polski, to nie chciała brać udziału w różnego rodzaju poczynaniach oświatowych organizowanych przez KOP, co najbardziej widoczne było wśród ludności litewskiej.¹⁶

Udział ludności cywilnej w czytelnictwie, występach teatralnych oraz seansach kopowskich kin¹⁷

WYSZCZEGÓLNIENIE	LATA				
	1927	1928	1929	1930	1931
Liczba wypożyczonych książek	4519	6854	9588	12464	17311
Liczba widzów w kinach	104899	51316	45971	64655	40318
Liczba widzów i słuchaczy na przedstawieniach teatralnych	24341	21507	26604	22500	25769

Dokształcanie i pomoc socjalna dla ludności kresów wschodnich

Jedną z form krzewienia oświaty wśród ludności pogranicza wschodniego było organizowanie (samodzielnie lub przy współdziałaniu władz cywilnych) różnego rodzaju kursów dokształcających i przysposabiających do zawodu. Wartość tej współpracy bardzo wysoko cenił w swym sprawozdaniu do Dowództwa KOP Instruktor Oświaty Batalionu KOP „Nowe Troki”, który pisał: „wartość współpracy KOP z akcją społeczno-oświatową trudno jest po prostu określić, gdyż ona jest bodźcem i treścią wszystkich poczyniń. Masowe dożywianie biednych dzieci,

¹⁶ Ibidem. W ósmą rocznicę objęcia służby na granicach Rzeczypospolitej, „Korpus Ochrony Pogranicza 1931-1932” (jednodniówka).

¹⁷ Ibidem, *Stosunki społeczno-oświatowe...*, Opracowanie instruktora oświaty Batalionu KOP „Sejny”.

budowa szkół, opieka moralna i materialna nad przodującymi organizacjami – oto są formy i metody supremacji KOP-u w ośrodku trockim”.

Dużą popularnością, szczególnie wśród młodego pokolenia, cieszyła się akcja Przysposobienia Rolniczego na pograniczu¹⁸, ponieważ przy każdej organizacji społecznej tworzono jego zespół. W czasie trwania kursów, których często organizatorami byli dowódcy oddziałów KOP, zaznajamiano młodych rolników, jak praktycznie „wydobywać” wysoki plon z uprawy takich roślin jak: ziemniaki, buraki, marchew, kapusta czy rośliny pastewne. Prelegentami fachowymi na tych kursach byli: instruktorzy rolni, oficerowie KOP oraz często studenci uniwersytetów poznańskiego i warszawskiego¹⁹, którzy przebywali w rejonach przygranicznych na obozach letnich lub wycieczkach krajoznawczych.

W przypadku gdy miejscowa ludność uzyskiwała wysokie plony, które były także dobrej jakości, mogła je odsprzedać jednostkom KOP do wyżywienia ludzi i koni.²⁰ Akcja Przysposobienia Rolniczego z roku na rok wśród ludności pogranicza cieszyła się coraz większym powodzeniem, szczególnie na terenie tzw. gmin „rolniczych”, np. w gminie Niemenczyn w powiecie wileńsko-trockim przedstawiało się to następująco:²¹

Liczba ośrodków Przysposobienia Rolniczego:

1930 rok	– 6,
1931 rok	– 9,
1932 rok	– 11,
1933 rok	– 14,
1934 rok	– 16.

Liczba ogólna członków Przysposobienia Rolniczego:

1930 rok	– 90,
1931 rok	– 120,
1932 rok	– 150,
1933 rok	– 180,

---

¹⁸ Ibidem, sygn. 541/705/59, „Biuletyn oświatowo-propagandowy KOP”, nr 7-8 z roku 1939.

¹⁹ Ibidem, sygn. 541/640/59, „Biuletyn oświatowo-propagandowy KOP”, nr 3-4 z 1939.

²⁰ Ibidem, sygn. 541/499/59.

²¹ Ibidem, sygn. 541/499/59, s. 49.

1934 rok – 240.

Współpraca ludności pogranicza z organami KOP rozwinęła się także poprzez dokształcanie ludności na różnego rodzaju kursach i tak: w 1937 r. mieszkańcy pogranicza dokształcali się na 84 różnych kursach.²² Praca społeczna oddziałów Korpusu na rzecz aktywizacji zacofanych rejonów pogranicza była bardzo rozległa. Niesiono pomoc charytatywną, lekarską, weterynaryjną, pomagano w budowie szkół, kościołów, domów ludowych, świetlic, bibliotek, dróg i mostów. Szczególną opieką otaczano dzieci, organizując dla nich obozy letnie zarówno na obszarach działania KOP jak i poza nimi, np. nad morzem. Niesiono pomoc najbardziej potrzebującym w postaci dożywiania, zakupu odzieży, obuwia, książek, zeszytów itp.²³ Na przykład w roku 1937 w zimie w organizowanych przez KOP punktach dożywiania pobierało posiłki ponad 9 tys. dzieci szkolnych. Izby chorych wielokrotnie udzielały bezpłatnej pomocy lekarskiej.

Jednym z ważnych problemów na pograniczu wschodnim była komunikacja. Drogi i mosty, zwłaszcza znajdujące się w gromadach wiejskich, były najczęściej w bardzo kiepskim stanie. Jako, że zaniedbania były ogromne a samorządy rozporządzały niewielkimi środkami, oddziały KOP pomagały lub samodzielnie budowały i naprawiały drogi, mosty, kładki, groble przez bagna itp.²⁴ Wiele wsi odciętych dotąd od świata, zwłaszcza na Polesiu, otrzymało stałe połączenie z ośrodkami miejskimi.

Wydatnej pomocy mieszkańcom pogranicza udzielała Straż Pożarna KOP, która była dobrze zorganizowana i na ogół nieźle wyposażona w sprzęt, uratowała ona wiele miasteczek i wsi od całkowitej zagłady. W latach 1926-1935 Straż Pożarna KOP interweniowała w 1300 przypadkach klęsk żywiołowych, zwłaszcza pożarów, niosąc pomoc ludności i ratując dobytek przed zniszczeniem.²⁵

Najważniejszą dziedziną współpracy z ludnością pogranicza, z punktu widzenia KOP było pozyskanie ludności do pomocy w ochronie

---

²² H. Dominiczak, *Ochrona granicy wschodniej...*, s. 205.

²³ ASGr., sygn. 541/618, Sprawozdanie z pracy KOP za rok 1937.

²⁴ A. Maruszewski, *Ochrona granic w dawnej Polsce i dzisiaj*, Warszawa 1936, s. 81.

²⁵ Ibidem.

granicy. Najbardziej to się powiodło przy organizacji sieci informatorów w oddziałach granicznych KOP.

Zasady współpracy informatorów z organami Korpusu w zakresie ochrony granicy

Bardzo ważnym czynnikiem, który miał wpływ na ochronę granicy była dokładna znajomość ludności pogranicza na wszystkich szczeblach jednostek granicznych, która polegała między innymi na znajomości ogólnych cech mieszkańców oraz objawów ich życia zbiorowego, jak: narodowości, wyznania, poziomu kultury i oświaty, stosunków gospodarczych i stopnia zamożności, rozwoju pracy społecznej, ogólnych cech charakteru, przeciętnej wartości moralnej, lojalności państwowej i ustosunkowania się organów KOP.²⁶

Znajomość tych cech przez organy KOP miała decydujący wpływ na organizowanie sieci informatorów w oddziałach granicznych. Bezpośrednim celem organizowania sieci informatorów było posiadanie źródła wiadomości w zakresie spraw mogących wywrzeć wpływ na pełnienie służby granicznej i ochronę granicy.²⁷ Werbowanie informatorów polegało w praktyce na tym, aby przede wszystkim upatrzeć sobie „ludzi” oraz poznać ich dodatnie i ujemne cechy charakteru a także możliwości pracy i zależnie od tego przystąpić do ich zaangażowania. W czasie angażowania informatorów należało im podać ogólne warunki pracy, a więc postawić swoje żądania co do rodzaju informacji oraz ewentualnie co do sposobu wynagradzania.²⁸ W dobieraniu informatorów kadra KOP musiała się liczyć z bardzo różnym ich nastawieniem do pracy na rzecz wojska. W zasadzie można powiedzieć, że stosunek ich do współpracy mógł być: ideowy, osobisty bądź materialny. Jednak według wytycznych dowódców różnych szczebli należało korzystać ze wszystkich informacji, ale należało zawsze pamiętać o tym, że informator mógłby pracować dwustronnie tzn. mógł przekazywać informacje organom KOP, a także grupom przestępczym, szczególnie przemytniczym. A przecież do głów-

---

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

nych zadań pionu wywiadowczego KOP należała również walka z przemytem. Zastosowanie metod operacyjnych w walce z kontrabandą stworzyło szansę opanowania tego przestępczego procederu. Pozyskanie informatorów spośród przemytników, tworzenie sieci wywiadowczej i stosowanie obserwacji operacyjnej pozwoliło przewidzieć i uprzedzić wiele akcji przemytniczych.²⁹

Jednak praktyczne zwerbowanie człowieka na informatora należało prowadzić tak, aby go nie zdemaskować wobec otaczającego środowiska, ponieważ należy przypuszczać, iż w przypadku zdemaskowania czekała go zemsta ze strony ludności. Aby informatorzy przekazywali informacje, które były pożądane do celów ochrony granicy, prowadzono z nimi szkolenie polegające na:³⁰

- nauce praktycznego sposobu zbierania i przekazywania informacji,
- pouczaniu, na kogo, gdzie i w jakich okolicznościach należy zwracać uwagę,
- jak postępować w przypadku ujawnienia przestępstwa granicznego względnie przestępstwa o charakterze ogólnowojskowym,
- w jaki sposób kontaktować się z organami KOP,
- narzucaniu pewnych zadań do wykonania, jak np.: sprawdzenia danej osoby, sprawdzenia obecności danej osoby w pewnym środowisku i o pewnym czasie.

Osoby prowadzące szkolenie z informatorami miały ich również pouczać, że w myśl obowiązujących przepisów prawnych (Art. 21 § 1 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24.X.1934 r. o niektórych przestępstwach przeciwko bezpieczeństwu Państwa - Dz.U. R.P. Nr 94, poz. 851) mieli oni obowiązek zawiadamiania odpowiednich organów władzy o przestępstwach przeciwko bezpieczeństwu państwa, ponieważ zaniedbanie tego obowiązku pociągało za sobą surowe kary.

Głównymi zadaniami informatorów było dostarczenie wiadomości.³¹

---

²⁹ A. Misiuk, *Śłużby specjalne II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1999, s. 150.

³⁰ ASGr., sygn. 541/562, Instrukcja służby KOP z roku 1937.

³¹ Ibidem.

- o pojawieniu się osób nieznanych, przy czym wiadomości te powinny określać czas i miejsce pobytu danej osoby w taki sposób, by pozwoliły organom KOP na skuteczną interwencję,
- o zamiarach mieszkańców udania się za granicę w sposób nielegalny (przez zieloną granicę) lub nawet w sposób legalny, ale w nielegalnych zamiarach (przeżyty przez punkty przejściowe),
- o osobach, które posiadają rodzinę za granicą i utrzymują z nią kontakt oraz nielegalnych pod względem państwowym.

Ogólnie, informatorzy powinni donosić o tym wszystkim, co wyda się im podejrzane, a także powinni przetrzymywać osoby obce do czasu przybycia organów KOP lub Policji Państwowej.

Wszyscy informatorzy za przekazane informacje, w zależności od ich wagi i znaczenia, mogli otrzymywać różnego rodzaju nagrody np. nagrody pieniężne, pochwały za współpracę lub pewne ulgi i przywileje w zakresie obostrzeń granicznych, jak również odznaki pamiątkowe KOP i odznaczenia państwowe.³² Chociaż procedura wynagradzania informatorów była bardzo skomplikowana, szczególnie jeżeli chodziło o nagrody pieniężne w wysokości 10-25 zł³³, to miały być one zachętą do współpracy z organami Korpusu dla obojętnej dotychczas ludności pogranicza i według wytycznych jego Dowódcy „powinny się one stać argumentem agitacyjnym w rękach dowódców jednostek KOP, nigdy zaś źródłem demoralizacji ludności, o co nietrudno przy powierzchownym i niesumiennym sporządzaniu wniosków przez młodszych dowódców”.³⁴

Wielokrotnie informatorzy zrywali współpracę z KOP ze względu na przewlekłe rozpatrywanie sprawy nagrody bądź odmowę jej przyznania pomimo stwierdzonego faktu przestępstwa i rozpoczynali pracę na korzyść władz skarbowych, które swoim informatorom przyznawały nagrody natychmiast po wyniku.³⁵

Przedstawione przykłady współpracy KOP z mieszkańcami pogranicza oraz dążność do jej zacieśniania poprzez udzielanie różnorodnej

---

³² Ibidem.

³³ Ibidem, sygn. 541/112/59, Rozkaz Tajny KOP Nr 5 z 9 lutego 1933.

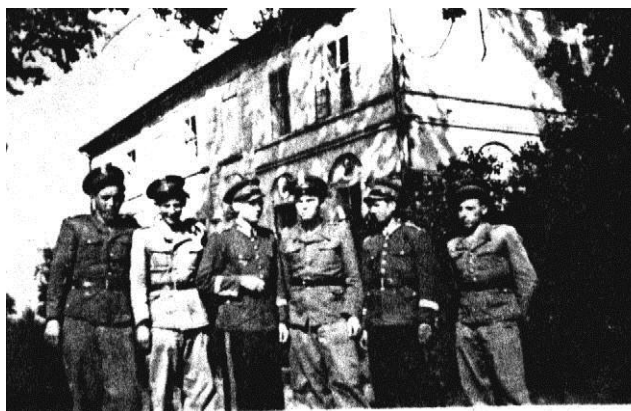
³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem, sygn. 541/880, Sprawozdanie z walki z przestępstwami na szkodę Skarbu Państwa w roku 1936.

pomocy ludności, organizowanie imprez kulturalnych, socjalnych i innych miały na celu ochronę interesów państwowych, a przede wszystkim utworzenie tzw. kordonu sanitarnego wzdłuż granicy ze Związkiem Radzieckim. Ze względu jednak na specyfikację służby granicznej, wymagającej oparcia się w zwalczaniu przestępstw granicznych na miejscowej ludności, starano się unikać wszelkich z nią zadrażnień i czynić wszystko, aby ją pozyskać do swoich celów.

ŻOŁNIERZE KOP

Babula Mirosław; Współpraca KOP z ludnością pogranicza, w: Problemy Ochrony Granic. Biuletyn nr 11 (2000), s. 117 - 130.